

Om svårigheten att skilja mellan sant och falskt

av Bengt-Åke Wennberg

Lavrov börjar alltmer likna "Bagdad Bob" som fick internationell uppmärksamhet i samband med Invasionen av Irak 2003. Bagdad Bob lyckades med konststycket att publicera information om kriget som riktade sig till en egna opinionen men som alla andra ansåg vara felaktig.

Krig är ett starkt och generellt exempel på hur svårt det är för både utomstående och medverkande att skilja sant från falskt. Problemet finns inte bara när det är krig utan i alla situationer som skapas av mänsklig samverkan. Detta är temat för denna blogg.

Ibland uttalas missvisande åsikter i god tro. Ibland görs detta medvetet – som i krig – för att dölja vad man egentligen har för avsikter och vilka konsekvenser av tidigare handlingar som visat sig. Förljugenheten skapar då hos alla en falsk bild av skeendet. Att de som har fördel av lögnerna håller fast vid dem är inget konstigt. Men vad händer med alla oss andra? Problemet existerar i hög grad i varje grupp och verksamhet där någon eller några vill ta makten över skeendet och ser de andra som "fiender" eller i varje fall som "brickor i sitt eget spel".

SAMARBETSDYNAMIK AB
Ölsdalen 134, 693 91 Degerfors, telefon 070 590 94 30
Email: bengt-ake.wennberg@samarbetsdynamik.se
<http://www.samarbetsdynamik.se>

En första fråga som jag då ställt mig är varför övriga låter sig luras. Några vet förstås att de stödjer en lögn. Många håller god min eftersom de bedömer att det personliga priset för att ifrågasätta ett påstående skulle bli för högt. Detta skulle jag vilja kalla en form av korruption. Sådana personer handlar på ett sätt som försvårar för andra att utnyttja de potentialer som finns i systemet och gör det för egen personlig vinning.

De förslösar gemensamma resurser genom att tillåta att man bygger verksamheter på falska antaganden. Men många lögnen blir inte ifrågasatta av någon – och trots att det som är självklara logiska konsekvenser av det som påstås gälla inte inträffar. Och trots att de problem man försöker komma till rätta med bara blir värre och värre. Det förbryllar mig.

Jag har då prövat tanken att lögnerna får fäste genom ett i den mänskliga naturen inbyggt socialt faktum. Ett faktum är något som inte kan vara annorlunda än det är. Det faktum jag här talar om, gör samverkansfrågorna komplexa och svåra att klarlägga med hjälp av invanda och traditionella metoder. Försöken att reducera komplexiteten misslyckas eftersom den är inbyggd i människors sätt att agera. En förklaring jag då arbetat med är att det kan vara så att berörda personer inte i grunden förstått det speciella sociala faktum som man skulle behöva ta hänsyn till.

Komplexiteten i mänskliga samverkanssystem gör att varje *enskild* människa eller grupp bara kan se en liten del av systemet. Vi behöver varandra för att få en glimt av helheten. Oförmågan att göra goda analyser är således inte en brist hos den enskilde individen. Den har att göra med kommunikationen i systemet dvs vilken information och vilka kunskaper som varje individ kan få tillgång till genom den kommunikation som etableras.

En tillräckligt korrekt bedömning och förståelse av den egna rollen i systemet kräver en analys där många röster och perspektiv kan göra sig hörda. Det man behöver höra för att bilda sig en uppfattning om sig själv och det system man deltar i är därför en så detaljrik, öppen och äkta beskrivning som möjligt av de övriga berörda personernas erfarenheter, upplevelser och observationer av mig, av skeendet här och nu, och av sin omvärld. Först med detta på bordet kan de antaganden, om varför det inte blir så som man tidigare utgått från, granskas och ifrågasättas.

Beskrivningarna skapar den empiri som kan läggas till grund för egna analyser och tankar. En mångfald av sådana beskrivningar ger var och en aktör en bättre bild av sig själv och systemet och möjliggör för denne en mer realistisk bedömning av vad som är möjligt att åstadkomma på egen hand.

Det räcker då inte heller med yttrandefrihet. Utsagorna måste ha ett djup och en karaktär som gör dem till det empiriska material var och en behöver för sin egen analys. Det empiriska materialet måste svara på de frågor man underförstått ställer till de andra. Sedan kan vi försöka göra våra analyser förenliga. Och först då kan en diskussion om vad som vore klokt och välgrundat agerande bli meningsfull.

En viktig fråga blir då hur möten och samtal kan ordnas för att just sådana utsagor skall kunna växa fram.

Ett socialt faktum som är av betydelse för att förstå hur detta kan ske är förekomsten av mass-formation. Grunderna för denna har jag beskrivit i tidigare bloggar. Mass-formation verkar vara människans sätt att skapa enighet och sammanhållning i en social grupp. Denna sammanhållning kan vara konstruktiv och produktiv och ligga till grund för mänsklighetens utveckling. Fenomenet kan emellertid också missbrukas och snabbt leda in i oönskade totalitära strukturer.

Problemet med en destruktiv mass-formation är att man som individ hotas av uteslutning ur gruppen och av repressalier om man inte accepterar det för tillfället accepterade narrativet. För att bryta en destruktiv mass-formation behöver det skapas narrativ som så äkta och så rakt som möjligt beskriver personers *erfarenhet* av den situation man och de andra befinner sig i – även med risk att man, när man gör ett sådant uttalande, blir kritiserad, förödmjukad och utesluten.

Det krävs då i sådana situationer det Michel Foucault kallar "Fearless speech". Och att jag har ett nätverk av vänner som sluter upp och har möjlighet att mildra konsekvenserna. Den förändring som då kan åstadkommas, om allt fler efter ett sådant uttalande ser de destruktiva dragen i den samverkan man medverkar i, är att de sociala kontrakt man tidigare agerat efter kommer att kunna omförhandlas.

För att detta skall hända räcker det inte att bara samla ihop några personer, sätta sig ner och komma i gång. Åtminstone någon måste göra ett ganska stort inventerande arbete för att när man väl träffas kunna föreslå en problemformulering som alla deltagare kan acceptera och också känna sig engagerade i att belysa.

Jag menar därför att förarbetet inför varje sådant utforskande samtal är synnerligen viktigt eftersom den stund som vi lyckas göra till "gemensam tid" troligen är den knappaste resursen i dagens samhälle. Den som tar initiativ till ett möte behöver därför försöka göra allt den kan för att den lilla tid som var och en inbjuden kan satsa på just detta möte förvaltas väl och ger de insikter om skeendet som denne behöver.

När förarbetet kring problemformuleringen väl är gjort så finns det arbetssätt, som gynnar fearless speech och som leder fram till mer träffsäkra analyser. Dessa finns väl dokumenterade både av forskare och praktiker – men används ganska sällan. Detta förbryllar mig också.

Exempel på analyser genom utforskande samtal presenteras i våra olika utvärderingar – se källorna. I nästa blogg skall jag utifrån alla dessa erfarenheter ge några exempel på hur vi resonerar inför denna typ av insatser. Jag tror att sådana resonemang framför allt kan ha värde för alla förändringsagenter som just nu är verksamma för att bidra till mer effektiva och hälsosamma verksamheter.

22-03-14

Denna blogg kan laddas ner som pdf här

<https://menvart.se/Filerpdf/2022-bloggar/Blogg2203169.pdf>

Källor

Våra abonnemangsrapporter kan laddas ner från <https://naetverkssamhaellet.se/rapporter/>

Bärmark J (2006): Jag vet inte. Rapport nr 205. Göteborg: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori i samarbete med Samarbetsdynamik AB Abonnemangsrapport 116.

Desmet M (2021): Mattias Desmet on mass-formation. Ghent: CarterHeavyIndustries.
<https://rubble.com/vqkkjn-prof.-mattias-desmet-on-mass-formation.html>

Foucault M F (2001): Fearless Speech. Los Angeles: Semiotext.

Hane M, Wennberg B-Å (2002): Samtal med arbetsterapeuter – om arbetsmiljöns risker, brister och glädjeämnen. Degerfors: Samarbetsdynamik AB och FSA.

Hane M, Wennberg B-Å (2003): Tillgänglighet, arbetsmiljörisker och resursutnyttjande – hur hänger det ihop. Arbetsmaterial och manus till landstingsförbundet. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://samarbetsdynamik.se/Filerpdf/Rapporter/Landstingsförbundet.pdf>

Hane M, Wennberg B-Å (2004): Vi vet att vi gör ett bra jobb – en studie av tillgänglighet, arbetsmiljö och resursutnyttjande i hälso- och sjukvård. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. (Borttagen från SKR:s webbshop)

Molander B (1993): Kunskap i handling. Uddevalla: Daidalos.

Rosa H (2020): Det vi inte kan råda över: Vårt förhållande till världen. Uddevalla: Daidalos.

Stengers I (1997): For en demokratisering av vetenskaperna. Oslo: Spartacus Forlag.

Wallmark J (2008): Samforskning i behandlingsteam. Södertörn: FoU Södertörn.

[https://menvart.se/Filerpdf/Grund/Samforskning i team.pdf](https://menvart.se/Filerpdf/Grund/Samforskning%20i%20team.pdf)

Wennberg B-Å, Hane M (1995): Den nya produktionen. Abonnemangsrapport 48. Degerfors: Samarbetsdynamik AB. Kan inte laddas ner. Finns på Volvos bibliotek.

22-03-14

Wennberg B-Å, Hane M (2000): Forskning för praktiker om praktiken – om grunderna för vetenskaplig metod och om metoder på vetenskaplig grund. Abonnemangsrapport 78. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

https://menvalt.se/Filerpdf/Kabnrapporter/78Forskning_for_praktiken.pdf

Wennberg B-Å, Hane M (2004): Rapport från den formativa utvärderingen av projektet ”Styrning och samordning för friskare kommuner. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://naetverkssamhaellet.se/uppdrag/>

Wennberg B-Å, Hane M (2004): Plattform för patientorientering. Abonnemangsrapport 104.

https://menvalt.se/Filerpdf/Kabnrapporter/104Plattform_for_patientorientering.pdf

Wennberg B-Å, Hane M (2004): Att finna ett begrepp – samhandling – som underlättar samtal om sociala skeenden. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvalt.se/Filerpdf/Grund/Samhandling200407.pdf>

Wennberg B-Å, Hane M (2005): Metodologisk plattform för vår användning av fokusgrupper och fokusberättelser. Abonnemangsrapport 106. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

https://menvalt.se/Filerpdf/Kabnrapporter/106Metodologisk_plattform.pdf

Wennberg B-Å, Bentell L, Hane M (2009): Myter och realiteter om operatörsmedverkan. Berättelser från TPU-projektet vid SSAB i Borlänge. Abonnemangsrapport 126. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Kabnrapporter/126Operatorsmedverkanw02.pdf>

Wennberg B-Å, Bentell L, Hane M (2009): Studien av operatörsmedverkan på SSAB i Borlänge. Ett bidrag till kunskapsproduktionen. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

https://menvalt.se/Filerpdf/Grund/05_0011.pdf

Wennberg B-Å (2021): Att förändra det interaktiva systemet inifrån. Blogg maj 2021. Degerfors: Samarbetsdynamik AB. <https://www.menvalt.se/2021/05/02/att-forandra-det-interaktiva-samspelet-inifran/>

<https://gansub.com/t/pm/5531189068022/>